

Опорно-логічні схеми на уроках зарубіжної літератури

На сучасному етапі вчителю зарубіжної літератури доводиться стикатися з фактом, що молодь віддає перевагу Інтернету, відеофільмам, а класична література не входить в коло її захоплень. Настає дисгармонія в уміннях, знаннях і загальних якостях людини. Небажання читати, відсутність необхідної кількості програмової літератури призводить до низької якості знань. Перед учителем постає запитання: як бути, якщо учень не знає змісту програмового матеріалу, не говорячи вже про додаткову літературу, або якщо лише продивився фільм, що частково нагадує про оригінал. Адже перший крок при вивченні твору – ознайомлення з текстом. Тому вчитель апробує різноманітні методи, форми проведення уроку, тільки б учень засвоїв матеріал. За даними соціологів і психологів, людина засвоює краще тоді, коли вона бачить, - це складає 90%. Сприйняття – це відображення у свідомості людини предметів і явищ при їх безпосередньому впливі на органи відчуттів. Отже, якщо перед очима школяра постійно знаходиться повідомлення, факт, висновок, вони навіть і без свідомої уваги відкладаються в пам'яті, щоб потім відтворитися. Також відомо, що в результаті демонстрування засвоюється 30% матеріалу. Тому опорно-логічні схеми, в яких подано матеріал скорочено, допоможуть вирішити проблеми, що виникають в роботі вчителя літератури:

- Як провести урок літератури при обмеженні художніх творів?
- Як зробити матеріал доступним учням, які не знають зміст творів?
- Як досягти міцного запам'ятовування теми?
- Як скоротити час для пояснення нового матеріалу?
- Як підвищити ефективність самостійної роботи учнів на уроці?
- Як забезпечити індивідуально-диференційований підхід до навчання?
- Як добитися високої ефективності уроку?
- Як розвинути творчі задатки дитини?

Всі ці проблеми можна розв'язати, застосовуючи в роботі опорно-логічні схеми. Використання опорно-логічних схем на уроках літератури дозволяє учням краще орієнтуватися під час аналізу художнього твору в проблемних ситуаціях, засвоювати оглядові теми, робити висновки, давати характеристику героям.

Складні поняття, поширені міркування на опорно-логічних схемах показано у скороченій, доступній для учнів формі. Це свого роду план повідомлення, який допомагає учням поетапно сприймати, засвоювати, відтворювати матеріал. Опорна схема є і засобом перевірки знань учнів, і свого роду підказкою.

Наступна проблема, яку можна вирішити за допомогою ОЛС, - це розвиваюче навчання. Складаючи власні схеми, учень навчається зчитувати схеми-коди; кодувати, схематизувати матеріал (з об'ємного робити компактне). Своїми схемами користуються учні під час роботи в парах. Адже, навчання інших і негайне застосування засвоєного забезпечують ефективність на 90%.

Вміння логічно мислити – важливий компонент у процесі навчання. І саме читання або створення опорно-логічних схем формує, розвиває асоціативне мислення.

Також завдяки роботі з ОЛС розвиваються всі види пам'яті: словесно-логічна, рухова, емоційна, образна, слухова, зорова, вимушена та довільна, короткочасна та довготривала.

За змістом ОЛС поділяю на два типи:

- 1 – загальнооглядові;
- 2 – тематичні;

До першого типу відношу ОЛС, які пояснюють літературні течії, напрямки, характеризують суспільно-літературну добу.

Тематичні ОЛС поділяю на:

- А) схема-композиція художнього твору;
- Б) схема-характеристика літературного героя;
- В) схема-порівняння характеристики героїв;
- Г) схема-сюжет;
- Д) схема – загальна характеристика твору;
- Е) схема-система образів;

Вибір форми зображення ОЛС залежить від віку учнів, їх індивідуальних особливостей, захоплень, від своєрідності літературного твору.

Малюнкові схеми більше практикую з учнями 5-6 кл., так як у них добре розвинене образне мислення, тож схеми-малюнки для них більш цікаві, доступні, легше сприймаються.

Схеми-шифри (власне схеми) використовую з 5 класу, але з віком учнів ускладнюю.

Схеми-таблиці (порівняння героїв, епох, творів) складаю в ході роботи на уроці (під керівництвом учителя, індивідуальна робота, самостійна, робота в групах, парах).

Схеми представляємо у графічному вигляді на папері, зроблені на шкільній дошці, у комп'ютерному виконанні.

Опорно-логічні схеми мають широке коло призначення:

- 1) для вивчення нової теми;
- 2) для формування навичок;
- 3) для контролю знань;
- 4) допомагають систематизувати виучуваний матеріал;
- 5) полегшують роботу на уроці, так як містять необхідний теоретичний матеріал і пояснення до нього;
- 6) сприяють самостійній роботі учня на уроці;
- 7) сприяють розвитку мови, вихованню її культури;
- 8) розвивають образно-логічне мислення;
- 9) їх можна використовувати при різних видах аналізу виучуваного твору, при фронтальній, індивідуальній, груповій, парній роботі над його змістом;
- 10) застосовуючи їх на уроці, одночасно можна використовувати інтерактивні методи навчання: «Мозковий штурм», «Вільний мікрофон», «Дискусійний клуб», «Акваріум», «Лист по колу».

Контроль знань (під час проведення тематичних контрольних робіт, поточному опитуванні) передбачає такі види роботи:

- завдання учневі – дати відповідь на запитання за допомогою ОЛС;
- схеми на картках різного ступеня складності – виправити помилки, доповнити схеми;

- скласти ОЛС на тему, що задана вчителем.

План роботи з опорно -логічними схемами.

Оскар Уайльд «Портрет Доріана Грея»

Пропоную дану схему у вигляді графічного висновку учням на узагальнюючому уроці, за якою вони складають таблицю «Характерологічна карта О. Уайльда за рисами його персонажів».

Доріан Грей	Безіл Голуорд	Лорд Генрі

Працюємо над поняттями дендізму, гедонізму, естетизму.

Хто з героїв сповідує дані філософські напрями?

Як вони співвідносяться з життям самого автора?

А.П.Чехов «Вишневий сад»

(Композиція п'єси)

На другому уроці з виучуваної теми складаємо з учнями схему, пріоритетна роль належить учителю, оскільки дана схема складна за побудовою і об'ємна.

Допомогою у складанні схеми буде відповідь на блок питань.

- Яка лексична двозначність є у назві п'єси?
- Якою є її експозиція?
- У чому складність і неминучість конфлікту?
- Чому можна визначити конфлікт п'єси як соціально-психологічний?
- У чому підтекст зображеної у п'єсі ситуації?
- Який дисонанс виникає внаслідок спілкування героїв п'єси?
- Яка кульмінація п'єси?
- Яка її розв'язка?
- Чи можна сказати, що дія п'єси завершена?

Чарльз Діккенс «Пригоди Олівера Твіста»

(урок додаткового читання)

Учні складають схему самостійно на уроці. Цьому завданню передуює бесіда.

- Що таке зло?

- Хто в романі є носієм зла?

- Визначити в характері негативних персонажів домінуючі риси, з яких і складатиметься поняття зла.

- А чому до цієї схеми не занесено Ненсі? Розкажіть про її позитивний вчинок. Чи не був цей вчинок злом під маскою добра? (Ні, оскільки вона не мала корисливих цілей)

- Чи не означає це, що зло зумовлене корисливістю?

- Що первинне: зло чи корисливість?

Стендаль «Червоне і чорне»

Композиція роману має дві лінії: перша – розвиток подій у творі, друга – те, що відбувається в душі героя. Пропоную скласти схему, яка відображувала б обидві ці лінії. Бесіда за складеною схемою.

- Ми окреслили різні прояви душі Жюльєна. Та хіба тільки негативні риси і якості він виявляв у своїх вчинках?

- Чому останні розділи роману не мають назви?

- Яка послідовність зображення подій у творі?

- Чому саме таку послідовність обрав автор?

- Зовнішні події твору відбиваються в душі героя. Як це змальовано в романі?

- Наведіть із тексту твору приклади «подвійності» почуттів Сореля?

- У який спосіб ми дізнаємося про справжні почуття Жюльєна?

Ф.М. Достоевський «Злочин і кара»

(узагальнення головних положень теорії Раскольнікова)

Аналіз теорії Раскольнікова. Бесіда з учнями. Міні-бліц турнір. Складання узагальнюючої схеми під керівництвом учителя.

- Раскольніков створив власну теорію. Що являла собою ця теорія? Аргументовано спростуйте або доведіть правильність положень теорії

Раскольников. (Підготовку матеріалів для бліц-турніру даю як випереджувальне домашнє завдання).

- Пригадайте сон Раскольника, у якому стара знову виявилася живою. У чому смисл цього сну?
- Проте звільнитися від влади ідеї йому допоміг інший сон – про морову виразку.
- Який же логічний висновок з теорії Раскольника?
- У чому першопричина думок і вчинків Раскольника, які спонукали його до злочину? (Убозтво, несправедливість, приниження, безвихідь)
- До кого ще можна віднести ці слова? (До Соні)

А.П.Чехов «Людина у футлярі», « Агрус», «Любов»

У 1898р. Чехов пише три пов'язані між собою оповідання, які здобули назву «Маленька трилогія». Ці оповідання присвячені дослідженню трьох основних інститутів суспільства: влади, власності, родини.

Завдання учням: розподілити ці категорії відповідно до оповідань. Скласти опорно-логічну схему.

- Як заперечує Чехов ці підвалини суспільства у своїх оповіданнях? Робота в групах. Учні обговорюють пропоновані запитання до одного з оповідань у кожній групі. По закінченні роботи в групах результати обговорюються всім класом, робляться висновки, укладається схема.

А.П.Чехов «Іонич»

Простежимо, як розвивається образ молодого лікаря Дмитра Іонина Старцеві у творі, хоча зміни його в ході оповіді доречно назвати антирозвитком: «Від Старцеві – до Іонича». (Учням пропонується спочатку скласти цитатний план, потім укласти його в схему-сходінку з використанням часових рамок, поданих в романі. Після цього школярі відповідають на питання і роблять висновок).

- Як вам здається, кому Чехов співчуває: Туркінім чи Старцеву?

Висновок. Герой Чехова не міг залишитися самим собою у рамках буденності; обравши загальноприйнятий шлях, він втратив власне лице. Старцев приходить

до повного душевного спустошення, стає бездушним, одержимим манією безглузлого накопичування. «Він самотній, живеться йому скучно, ніщо його не цікавить».

Марк Твен «Пригоди Тома Сойєра»

При вивченні біографії Марка Твена використовую заздалегідь розроблену опорно-логічну схему «Генеалогічне дерево Клеменс» з тим, щоб показати, як у багатодітній родині кожен досяг свого місця в житті, що значить для людини її сім'я, родина, що кожен з нас повинен знати, з якого ми роду, берегти і примножувати родинні звичаї і традиції.

Повість «Пригоди Тома Сойєра» вивчається у квітні місяці. До цього часу діти навчені укладати схеми у вигляді таблиці-квітки, тому даю завдання розкрити всі пригоди Тома за допомогою даної схеми. В разі потреби учні роблять доповнення. Далі на кожную пригоду складають міні-розповідь (5,6 речень).

Г.Х.Андерсен «Снігова королева»

Щоб розкрити тему перемоги щирих людських стосунків над багатствами Снігової королеви разом з учнями укладаємо схему «Конфлікт казки «Снігова королева», якій передуює бесіда.

- Казку побудовано з використанням літературного прийому антитези. В чому суть конфлікту?
- Що найперше підтримувало Герду під час пошуків Кая? (Добро, любов).
- Що найперше підтримувало почуття Снігової королеви до Кая? (Егоїзм, зло).
- Якщо Герда в казці уособлює добро, Снігова королева - зло, то що - Кай? (Байдужість).
- У казці Андерсен звеличує любов, вірність, палке серце маленької героїні, то чому ж казку названо «Снігова королева»?

Використана література

1. Зерна успіху (матеріали лауреатів обласного конкурсу). – Л., 2004.
2. Буряк С.Д. Інтерактивні й нестандартні уроки зарубіжної літератури. – Х., Основа, 2005.
3. Саковська Ж.Ю. Зарубіжна література, 5 клас. Навчальний посібник. – Харків, 2005.
4. Щурова Т.В. Зарубіжна література, 5 клас. Навчальний посібник. – Харків, 2006.
5. Бітківська Г.В. Зарубіжна література, 5 клас. – Київ: Грамота, 2005.
6. Мухін В.О. Вивчення зарубіжної літератури, 10 клас. – Харків : Ранок, 2004.
7. Лісна Т.В. Використання логічних схем-конспектів на уроках зарубіжної літератури //Зарубіжна література в школі, № 22, 2007.
8. Тригуб І. А. Орієнтовне планування уроків зарубіжної літератури //Всесвітня література в середніх навчальних закладах України, № 11, 2005.